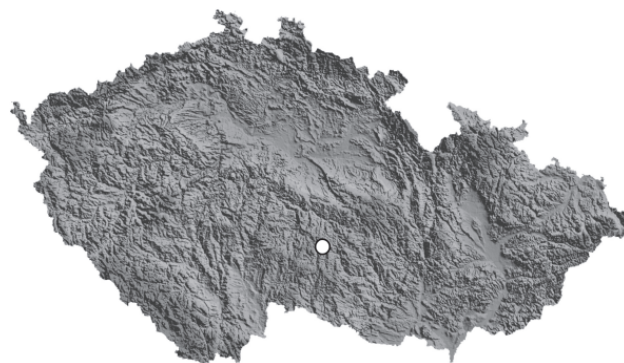

1. ÚVOD

1.1. Téma práce

Předložená studie prezentuje výsledky archeologických výzkumů středověké aglomerace v Jihlavě – Starých Horách v letech 2002–2006 (Obr. 1–3). Zde byly zjištěny stopy důlní činnosti a primárního zpracování sulfidických polymetalických rud a pozůstatky obytných areálů ze 13. století, funkčně s prospekci, těžbou a úpravou rud souvisejících. Jedná se o jedinečný doklad rozsáhlého středověkého důlního a zpracovatelského areálu, jehož význam spočíval v exploataci polymetalických rud, převážně galenitových, v prostoru nejvydatnější a nejrozsáhlejší hydrotermálně mineralizované zrudněné struktury jihlavského rudního obvodu, tzv. starohorské dislokační zóny (též starohorský zlom, starohorská dislokace, popř. Starohorský couk, Altenberger Zug). Přestože má v našich zemích tzv. montánní archeologie dlouhou tradici, starohorská středověká hornická a úpravnická aglomerace s osadou je prvním areálem zkoumaným plošnou archeologickou metodou. V průběhu výzkumných sezón v letech 2002–2006 bylo jen v této části prozkoumáno souhrnně **4,176 ha** ploch (Obr. 3, Obr. 36 a 37). Terénní výzkumy zde však byly prováděny výhradně jako záchranné a v souvislosti se stavební činností. Jedním z cílů studie je, na základě rozborů stratigrafie, morfologie, hmotné kultury, výsledků přírodovědných analýz a samozřejmě na základě analogií, funkčně rozlišit nalezené situace, objekty, artefakty a ekofakty a pokud možno definovat podle nich archeologické projevy jednotlivých technologických postupů od těžby po finální produkci drahých kovů. Zde se mj. uplatnily i výsledky půdních metalometrických měření a geochemických rozborů výplní objektů. Interpretační část studie je zaměřena na zhodnocení starohorské aglomerace v rámci jihlavského mikroregionu ve 13. století. Část textu se zabývá rozбором dosavadních archeologických i písemných dokladů zpracování či výroby barevných kovů (a stří-

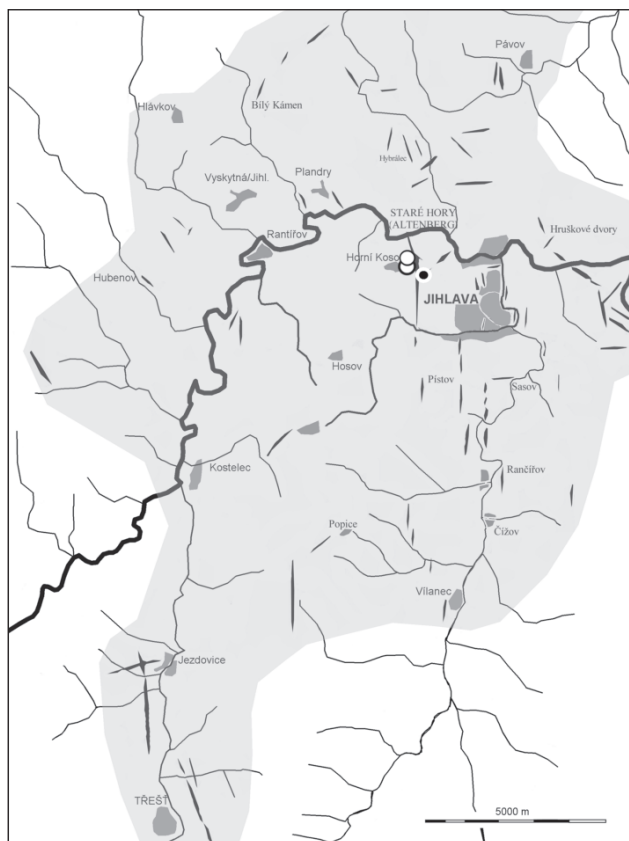
Obr. 1. Reliéfni mapka Česka s vyznačením Jihlavy.

bra), popřípadě mincovní činnosti na území města a výrobně distribučních vztahů starohorských dolů, úpraven a hutí k hornímu královskému městu. Úplný závěr předkládané práce se věnuje úvaze o společenské struktuře a právním postavení starohorské aglomerace.

1.2. Územní a chronologické vymezení tématu

Studie se zaměřuje na archeologické doklady těžby a zpracování rud v místě hydrotermálního minerálního polymetalického zrudnění ve starohorské dislokační zóně, nazývané v severní části Starohorský couk, německy Altenberger Zug (Obr. 26: E, Obr. 30 a 36). Pilířem práce je středověký těžní, sídlištní a úpravnický areál Staré Hory (Altenberg, Antiquus mons) zkoumaný archeologicky a nacházející se v historickém katastru obce Staré Hory, dnes ve stejnojmenné, převážně průmyslové části Jihlavy. Otázka úpravnických a hutnických provozů je rozpracována také na základě archeologických situací zjištěných v jižním, tzv. koželužském úseku starohorské zóny, na katastru Pístov. Doplnující téma produkce drahých kovů je prezentováno několika lokalitami na území středověkého královského horního města Jihlavy, přičemž největší pozornost je věnována výzkumu jihlavské radnice (Masarykovo náměstí 1 a 2, výzkum 2004), který přinesl v otázkách nejstaršího urbanismu a metalurgické činnosti zatím nejvíce výsledků.

Práce chronologicky a tematicky navazuje na ucelenou studii Petra Hejhalo o předlokačním osídlení Českomoravské vrchoviny (Hejhal 2009) a postihuje období zhruba mezi léty 1230/40–1300/1315. To zahrnuje počátky středověkého osídlení mikroregionu a založení centrální trhové a celní osady Jihlava s farním kostelem sv. Jana Křtitele a s okolními osadami. To je doloženo listinami z let 1233, 1234, 1235, 1238 a 1240. Nejpozději ve 40. letech 13. století došlo k objevu rud a k zahájení jejich těžby, přičemž rozkvět důlní ekonomiky

Obr. 2. Schematický plánek jihlavského rudného obvodu s vyznačením zájmového území na Starých Horách (upraveno podle Malý 1999 a Pluskal – Vosáhlo 1998).

spadá do 50.–70. let. Nepřímé listinné i kronikářské zmínky pocházejí z let 1249 a 1258. Do 60.–70. let bývá nejčastěji kladen i vznik nejstarší verze jihlavského

městského a horního práva (Hoffmann 2009). Z roku 1260 či 1268 pochází nejstarší známé naučení, tj. právní stanovisko jihlavského soudu v horních věcech, a do roku 1272 se datuje první známá propůjčka důlní míry, byť se nevztahuje k dolům starohorským. Z roku 1272 pochází také privilegium pro jihlavské měšťany k rudním ložiskům nyníšším i v budoucnu nalezeným v okolí Ústí. Na starohorské dislokační zóně byly vedle jiného nalezeny mince z let 1246–47 a 1253–78. Toto období jihlavské těžby rud doznívá v poslední třetině 13. století v souvislosti s předpokládaným vyčerpáváním ložisek a tím i poklesem výnosů z těžby. Tento proces byl provázen krizovými událostmi tzv. zlých let (1278–1283), otevřením dolů u Kutné Hory a završen horní a mincovní reformou Václava II. V rámci nich došlo ke zrušení jihlavské královské mincovny (Žemlička 1986, 223–227; Vaníček 2002, 367–368, 540–542, 638; Jan 2006, 79–160), což mělo zásadní dopad na odbyt jihlavského stříbra a tím na důlní ekonomiku Jihlavska. Těžební činnost na Starých Horách je poprvé doložena listinně v roce 1315. V letech 1328 a 1329 mělo dojít na zdejších dolech podle písemných zmínek k opakovaným otřesům, které měly negativní vliv na statiku důlních děl a na jejich zavodňování. Poněvadž další těžební aktivity jsou na Starých Horách doloženy (písemně) až v druhé polovině 14. století (1369, 1376 a 1391), lze dobu největšího rozkvětu stříbrorudného hornictví na Jihlavsku považovat za ukončenou v období po letech 1300 až 1315, tedy zhruba po 70 letech (Vosáhlo 1988, 13; Pluskal – Vosáhlo 1998, 157).

Obr. 3. Jihlava – Staré Hory. Názorné vyznačení ploch archeologických výzkumů v letech 2002 až 2006 na leteckém snímku. Foto D. Merta 2003.